

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 70 Nisan 2020 & Volume: 13 Issue: 70 April 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4114>

BİR MODERNLEŞTİRME PROJESİ OLARAK CUMHURİYET BALOLARI REPUBLIC BALLS AS A MODERNIZATION PROJECT

Arif Olgun KÖZLEME*

Öz

Osmanlı'nın pek çok konuda bir devamı olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yönetiminin kısa süre sonra, Tanzimat'tan beri var olan 'gülü ve dikenle kurtuluş için Batı medeniyetine yaslanma' anlayışına sahip bürokrasinin eline geçmesiyle bu amaç doğrultusunda kökten bir değişim sürecinin içine girilmiştir. Gündelik hayatı da kapsayan söz konusu değişim süreci, bir ulus devlet olmanın gereğinden öte, kadın erkek ilişkileri başta olmak üzere özellikle din kaynaklı geleneği tamamen ortadan kaldırarak neredeyse katıksız olarak Batı medeniyeti dairesine girilmesini hedeflemiştir. Gündelik veya özel hayata müdahalenin zorluklarını gören devletçi-seçkinci seküler bürokrasi, tatlı sert bir politika izleyerek bu işi devlet eliyle ve eğlenceyle başarmak istemiştir. Bunun en sembol göstergesi ise, başta Cumhuriyet Bayramı baloları olmak üzere sık sık icra edilen diğer balolardır. Cumhuriyet baloları, yükseliş için toptan Avrupalılaştırma hedefine kilitlenen devletçi-seçkinci seküler bürokrasinin elinde, bir Batılılaşma enstrümanı olarak halka dayatılmıştır. Ancak devlet eliyle ve öteki görülen bir medeniyetin eğlence şekliyle yapılmak istenen gündelik yaşamdaki değişim, bir taraftar kesimi yaratırken, karşıt kesimin de daha sıkılaşmasına ve devletine küsmesine sebep olmuştur. Bu yüzden dönemin yönetimi, icraatlarını onaylatmak için halkın karşısına çıkmaktan çekinmiştir. Süreci içerisinde kadın erkek ilişkilerinde veya sosyal hayatta kadının statüsünde meydana gelen değişimler, balo kültürüyle başarılan bir sonuç olmaktan öte, zamanın ruhuna bağlı olarak bir takım gelişmeler neticesinde oluşmuştur. Literatür taramasına dayalı betimsel bir yöntemle ele alınmış olan bu çalışma, bir döneme damgasını vurmuş Batılılaşma yolunda sembol bir icraat olarak Cumhuriyet balolarına yüklenen göreve, baloların yarattığı travma ve değişimlere sonuçları açısından sosyolojik bir bakışı ortaya koymayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Modernleşmesi, Batılılaşma, Balo, Toplumsal Değişme, Devrim ve Toplumsal Çatışma.

Abstract

The Republic of Turkey on many issues is a continuation of the Ottoman Empire. Since Tanzimat, there have been people who think that Western civilization must be imitated in every aspect for salvation. This understanding soon dominated the management of the new Republic of Turkey. Thus, a radical change process began on the way to becoming Western. This change process also covered daily life. This change process, which surpasses the necessity of being a nation state, aimed to completely eliminate the relations of women and men originated from religion. In this way so a complete Westernization was wanted. However, management has seen the difficulties of intervention in everyday or private life. For this reason, this issue was wanted to accomplish by state and fun by following a sweet hard policy. The most symbolic indicator of this is Republic balls. Republic balls were imposed on the public as a Westernization instrument in the hands of the administration, which was locked into the goal of wholesale Europeanization. This app has created its own supporters. However, it also caused the opposition to get tighter and resent the state. For this reason, the administration of the period hesitated to appear before the public to get their actions approved. This in the process, there have been some changes in the relationship between men and women. However, this is not a result achieved with prom culture. This change has occurred as a result of some inevitable developments depending on the spirit of the time. This study is dealt with a descriptive method based on literature review. The study sociologically has aimed to reveal the mission of the Republic's balls, the traumas it created and the changes caused by it.

Keyword: Turkish Modernization, Westernization, Ball, Social Change, Revolution and Social Conflict.

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Terzioğlu Yerleşkesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Cumhuriyet kurulduktan kısa bir süre sonra neredeyse bütün gücü eline alan devletçi-seçkinci pozitivist bürokrasi, Batılılaşmayı kurtuluş için olmazsa olmaz bir politika olarak benimsemiştir. Bu amaç doğrultusunda Türk toplumunun kültürel özünde var olan din kaynaklı geleneklerden tamamen kurtulmak ve bunun yerine Batı'nın sosyal hayatını ikame etmek için sıkı bir çaba içine girilmiştir. Bunun için en temel engeli veya kırmızı noktayı teşkil eden din kaynaklı sosyal hayattaki kadın-erkek geleneğine dair ilişki şekilleri yıkılmak istenmiştir. Bu ümmet toplumundan ulus toplumuna geçişin kaçınılmaz bir sonucu olmaktan öte, yeni bir kimliğe büründürülmek istenen Türk toplumunun ve onun yarısını oluşturan Türk kadınının Batı'daki hemcinsleri gibi olmaları arzusundan kaynaklanmıştır. Geleneğin oldukça baskın olduğu bir toplumda bunun zorluğunu gören pozitivist devletçi-seçkinci bürokrasi, bunu devlet eli ve eğlenceyle başarmak istemiştir. Cumhuriyet baloları da, bu anlamda Türk toplumunda sosyo-kültürel değişimi sağlamak amacıyla ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Batı'da sosyal hayatın veya eğlence kültürünün bir parçası olan balolar, Cumhuriyet'in kurucu kadrosu elinde geleneği silmenin ve yeni bir hayat tarzı inşa etmenin aracı olarak kullanılmıştır (Duman, 1997, 44-48). Türk Modernleşmesi hikâyesinde oldukça önemli bir yeri olan balolar ve benzeri danslı toplantılar, medeniyetin vücut bulduğu ortamlar ve Batılı olma yoluna girildiğini göstermenin en kestirme yolu (Şenol Cantek, 2003, 264), olarak takdim edilmiş ve uygulanmıştır.

Bu dönemdeki yeniliklerin ana karakteri olarak eskiyi yıkmaya ve sıfırdan yeniyi yaratma anlayışı, devletin ve onun kurumlarının dışında gündelik hayatı da kapsamıştır. Batı medeniyeti ile Türk toplumu arasındaki mesafeyi kapatma adına yapılanlar veya gelenekten kurtulma çabaları, esasında tek parti döneminin ideali olmuştur. Batı karşısında var olabilmek veya Batı medeniyetiyle rekabet edebilmek için yine aynı dünyanın değerleriyle toplumsal enerjiyi harekete geçirmenin kaçınılmazlığına inanılmıştır. Ancak bu ironik durum veya ideal ile gerçeklik arasındaki büyük mesafe, her geçen gün yönetimi daha radikal davranmaya ve geçmişle bağını devam ettiren geniş kitleleri de devletine küstürme gibi sorunlara yol açmıştır. Tek parti dönemi yönetiminin ve bürokrasisinin kısa sürede benimsediği çağdaş değerlere Türk toplumunu da uydurma programı, katı bir merkezîyetçiliği doğurarak (Işın, 1987, 13-20), Batı'nın geliştirmekte olduğu çağdaş değerlerden derin bir sapmaya da neden olmuştur.

Dönemin hâkim bürokrasisine göre, Doğululuğun doğurduğu gerilikten kurtulmak için toptan bir Batılılaşma kaçınılmazdır. Bunu gerçekleştirebilmek için basın, edebiyat, eğitim, hukuk gibi toplumsal mühendislik enstrümanı olabilecek her araç kullanılmıştır. Bir devlet politikası olarak onun güçlü eliyle yürürlüğe konan Batılılaşma projesi kapsamında, icat edilen gerekçelerle sık sık çay partileri, gardenpartiler ve ebetteki en önemlisi olarak Cumhuriyet baloları mutad hale gelmiştir. Söz konusu etkinlikler, dini kurumların gündelik hayatta boşaltılan yerini doldurmaya dönük faaliyetlerin ötesine geçmiştir. Bu faaliyetlerin asıl maksadı, "muasır medeniyet" hedefine kilitlenen devletçi-seçkinci seküler Cumhuriyet elitinin, gündelik hayatı da Batı ekseninde dönüştürme şeklinde yürütülmüştür. 1930'ların başlarında oldukça önem yüklenen, iki cinsin bir arada dans etmesi, eğlenmesi ve içki içmesi, kısa bir süre sonra, Cumhuriyet modernleşmesinin en tartışmalı yönlerinden biri haline de gelmiştir. 1940'lara doğru, geleneksel Türk değerlerinden yoksun, yozlaşmış, bozuk hayatların simgesi olarak algılanan balolara karşı muhalif veya muhafazakâr tepkiler (Bozdoğan, 2012, 233), 1950'de iktidarın değişerek resmi Cumhuriyet balolarının kaldırılmasına kadar devam etmiştir. Cumhuriyet balolarının misyonuna, yarattığı travmalara veya toplumsal değişmelere, farklı pencerelerden bakmayı amaç edinen bu çalışma, literatür taramasına dayalı betimsel bir yöntemle ele alınmıştır.

Tür ve Şekil Olarak Türkiye'de Balo

Kökü İtalyanca *ballo* sözcüğünden gelen ve Batılı toplumların çeşitli amaçlarla yaptıkları kadınlı erkekli, danslı, eğlenceli toplantı türünü ifade eden balo, kabaca danslı, resmi veya özel giyimli gece eğlenceleri olarak da tarif edilebilir (Doğan, 2005, 123). Balolar 19. yüzyıl Avrupa'sında eğlence, yardım veya politik amaçlarla düzenlenmiştir. Aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tanzimat'ın başlattığı Batılılaşma süreci ile birlikte Osmanlı topraklarında veya Batılı ülkelerdeki Osmanlı sefaretinde daha çok diplomatik amaçlarla balolar düzenlenmeye başlanmıştır (Duman, 2016, 39-58). Öte yandan, Osmanlı yöneticileri, yurt dışında kendi görevlilerinin, kendi sınırları içinde bulunan yabancı devlet vatandaşlarının ve gayr-i Müslim Osmanlı vatandaşlarının balo düzenlemesine genel olarak engel olmazken; Müslüman olan kendi vatandaşlarına kadın erkek birlikte danslı müzikli bir eğlencenin yozlaşma meydana getireceği düşüncesiyle izin vermemiştir (Duman, 2016, 39-58). Kadın erkeğin birlikte olduğu danslı müzikli eğlence tarzının, İslam inancı açısından sakıncalı gözükmeye sebebiyle, balo veya benzeri eğlenceler Türk veya İslam toplumlarında pek ilgi görmemiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde saray ve aydın çevresinde balolar düzenlendiği olmuştur

da, milli mücadelenin verildiği 1919-1922 yılları arasında Türk- Müslüman unsurunun katıldığı herhangi bir balo söz konusu değildir. Bu durum, savaş ortamı veya savaş ortamının öne çıkardığı dini veya milli duygunun yoğunluğuna ve istiklal mücadelesinin balo kültürünün kaynağı veya yaşandığı yer olan Batı'ya karşı verilmiş olmasına bağlı olarak açıklanabilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında balolar, aile baloları, müessesat-ı hayriye baloları, resmi balolar ve maskeli balolar olarak dörde ayrılmaktaydı. Toplum hayatına giren yeni cazip bir zevk olarak tanımlanan balo, bir modernlik göstergesi olarak ileri ülkelerin en güzel ve en kibar eğlence biçimi şeklinde algılanmıştır (Raik, A, 1926, 5-6). Yine aynı düşünceye göre, geleneğin veya mutaassıp anlayışın alt edilmesiyle, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'ye gelen ve her yanı saran balo ve dans, inceliğin ve modernliğin sembolü olarak görülmüştür (Raik, A, 1926, 5-6). Ancak buradaki her yandan kastın, özellikle büyük şehirlerde yeni devletin nimetlerinden cömertçe yararlanma hakkına sahip bir azınlık veya onlara özenen sınırlı bir elit kesim olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

İlk şaşkınlık ve çekingenlik döneminden sonra balolarda kibar hanımlar birbirlerine nispet yaparcasına süse ve cazibeye oldukça önem vermeye başlamışlardır. Bu yüzden balolar, bir tür zarafet ve giyim sergisine dönmüştür. Can tehlikesi hariç savaş şartlarının sıkıntılarının yoksul çoğunluk için büyük ölçüde devam ettiği bu zamanda, varlıklı kesim her balo için farklı elbise hazırlatarak medeniyet yarışına girmiştir. Kısa bir zaman içerisinde balolardaki giyim kuşam da değişmiştir. İlk zamanlardaki, gelenekten izler taşıyan uzun etekli, ağır ipekli elbiselerin yerini, Batı'da olduğu gibi daha sade, daha kısa ve görelî zarif ama pahalı giyim kuşam almıştır. Moda olarak Batı takip edildiği için, oradaki değişime uygun olarak vals, polka, mazurka, menuet gibi dansların yerini, fokstrot, çarliston, black bottom türü temposu yüksek danslar almıştır. Yine Batı'ya uygun olarak resmi balolarda vals ve tango önemini korumuştur (Raik, A, 1926, 5-6).

Özel ve resmi olarak düzenlenen balolar için Ankara ve İstanbul gibi şehirlerde balolara özgü özel salonlar oluşturulmaya başlanmıştır. Özel balolar için evlerin salonları da buna göre düzenlenmeye başlanmıştır. İlk başlarda herkesin kendi eşiyile dans etmesi kuralı zamanla değişerek belli külfetler ortadan kalkmıştır. Cazbandın çalmaya başlamasıyla erkek tanıdığı her kadını dansa davet edebiliyordu. Belli bir disiplin içinde geçen dansın ardından kavalienin damını büfeye götürüp ikramda bulunması, büfe ertesi kendisine refakat ederek ailesinin yanına götürmesi bir gereklilikti (Raik, A, 1926, 5-6).

Bunlardan başka kır baloları da yapıldı. Kır baloları, yazın sayfiye bahçelerinde, parklarda tertip olunurdu. Orta kesimden de insanlar katıldığı için giyim-kuşam ve etiket itibarıyla kır baloları kadar şaşaalı olmasa da eğlenceli ve hoş vakit geçirilen ortamlar yaratırlardı (Raik, A, 1926, 5-6). Kibar ailelerin ancak katılabildiği ve halka açık olmayan balolardaki ilk başlardaki acemilikler zamanla azalmaya başlamıştır. Sıradan insanların katılmadığı resmi balolarda (Milliyet, 1930, 31 Ekim) geliştirilen yeni hayat tarzı, sıradan insanlara modern olmanın ölçülerinden biri olarak sunulmuştur. Ancak 1930'daki Cumhuriyet balosuna katılan Yunanistan'ın Başbakanı Venizelos'un eşiyile Mustafa Kemal Paşa'nın heyecanlı dansına ve arkasından yoğun alkışa karşılık, Venizelos'un hayatında hiç dans etmediğini söylemesi (Milliyet, 1930, 31 Ekim), bizzat Batılılar tarafından modern Batı'nın ışık ve köken kaynağı olarak görülen bir ülkenin Başbakanının bu eksikliği, elbette ki çağdaş medeniyetten bir kopukluk veya yoksunluk olarak değerlendirilemez.

Çok geçmeden Ankara İstanbul gibi yerlerde dans kursları açılarak, her yılın modası gazetelerde işlenmeye başlanmıştır. Ayrıca gazeteler, ülkenin diğer illerinde de benzer gelişmeler olduğunu büyük bir heyecanla yazmaktaydılar. Tangonun öne çıktığı briçli, danslı çay davetleri ile yeni ve değerli bir meslek olarak dans öğretmenliği (Gentizon, 1995, 136), modern gündelik hayatın aranılan unsurları haline gelmeye başlamıştır. Balo kültürünün modern hayatın bir gereği olarak görülmesiyle, dans eğitimi de bir zaruret halini almıştır. Bu amaç doğrultusunda dans kursları açılmış, yarışmalar düzenlenmiş ve okullara dans dersleri konulmuştur (Arı vd., 2014, 307-315). Bu trajikomik hal içerisinde, yaşı epey ilerlemiş pek çoğu dede olan insanlar, her ne kadar bu yaşlarında azaltmış olsalar da genç yaşlarında oynadıkları çiftetelli, karşılama, misket gibi oyunları bir kenara bırakarak, dans kurslarına kaydolup tango, çarliston gibi devrin geçer akçası dansları eşleriyle birlikte öğrenmek için büyük çaba içine girmişleridir. Elbette Türk işi esvapla tango yapılmayacağından, frak, smokin, papyon kravat, frenk gömleği ve silindir şapka gibi yeni giysileri de giyerek (Boyazoğlu, 1996, 64), bilim, teknik ve üretimde olmasa da, şekil ve incelikte acemice Batı medeniyeti dairesine girmişlerdir.

Balo Kültürünün Türk Toplumuna Girişi

II. Viyana Kuşatması'nı takip eden Batı karşısında seri yenilgilerin şaşkınlığı, çok geçmeden yerini Batı'ya karşı hayranlığa ve arkasından da ezikliğe bırakmıştır. Böylece Batı'ya karşı tek kurtuluş yolunun Batılılaşmak olarak görülmesi, plansız ve derinliksiz bir Batılılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Lale

Devri'nden başlatılabilecek ve bir sistematikten yoksun Türk Batılılaşma hikâyesi, daha çok Batı'nın çerçöpünün bu topraklara taşınması şeklinde sürüp gitmiştir. Bugünkü Avrupa'nın ortaya çıkabilmesi için Batı'nın geçirmiş olduğu Rönesans, Coğrafi Keşifler, Reform, Aydınlanma gibi evreler ve özenilen bu dünyanın ekonomik yapısı dikkate alınmadan, taklit veya kurumları taşıyarak bir değişim, Türk bürokrasinin değişmez ideali olmuştur. Avrupa'nın Coğrafi keşifler ve sonrasında uyguladığı ve merkantilizm olarak adlandırılan, burjuvanın çıkarları doğrultusunda daima yerli sermayeyi veya yerli birikimi merkeze alan ekonomik anlayış Osmanlıda olmamıştır. 19. yüzyılın ortalarına kadar özel mülkiyetin bile olmadığı bir toplum yapısına, yukarıda sayılanların bir sonucu olan kapitalizmin ve onun modern olarak adlandırılan değerlerinin iktibas edilmesi, kültürel ve yapısal farklılıklarda buna eklenince, büyük ölçüde şekli bir Batılılaşmayı doğurmuştur. Bu durum, Avrupa'nın düşünce, bilgi ve üretim anlayışının ötesinde yaşam tarzını veya en fazla montaj sanayiye Batılılaşma olarak bu topraklara taşımıştır (Bkz. Küçükömer, 2007).

Batılılaşma ve özel mülkiyetin getirilmesi doğrultusunda 1840'da da tımar sistemi tamamen kaldırılmıştır. Tanzimat Fermanı ile Batılılaşma yanlısı bürokrasi, Lale Devrinden daha ileri boyutta en azından görüntüde ve eğlencede "gerçek" bir Avrupai havaya bürünmüşlerdir. Bu yeni Lale Devri aynı zamanda balolar dönemidir. Bu defa, kaplumbağaların mum taşıdığı lale bahçelerinin yerini saraylar, elçilik binaları almıştır. Payitaht İstanbul'da elçiliklerde, saraylarda, Pera Palas'ında ve Osmanlıların Avrupa elçiliklerinde verilen balolarda bürokratlar Batılı dostları ve Levantenlerle beraber eğlenerek Batılı olmanın bir başka versiyonunu yaşayarak kültür emperyalizmine ardına kadar kapıları açmışlardır. Bu arada, işsizliğin artması ve yerli üretim güçlerinin süratle yok olması onları pek rahatsız etmemiş (Küçükömer, 2007, 32-50) veya zamanla düzeleceğine dair derinliksiz bir düşünceyle sorunun çözümü yerine onu geleceğe ertelemeyi tercih etmişlerdir.

Osmanlıda ilk balo, II. Mahmut döneminde İngiliz elçisi tarafından İstanbul'da düzenlenmiştir. Baloya üst bürokrasi davet edilmiştir. Bundan sonra Osmanlıda balolar, diplomatik ilişkileri düzeltmenin (Meriç, 2000, 142), veya bunun bir uzantısı olarak Batı'ya şirin gözükmeyen bir aracı olarak kullanılmıştır. Osmanlıda balolar, bir medeniyet değiştirme aracı olarak kullanılmamıştır. Yine aynı maksatla Abdülmecid'in 1856 yılında Fransa Elçiliği'nde verilen baloya katılması Osmanlı tarihinde bu yönde ilk olay olarak yerini almıştır (Nisan, 1941, 5-6). Abdülmecid'in baloya katılımı, bir nevi onun onaylanması olarak görülmüş ve zamanla da İstanbul elitiyle devlet ricalinin balolara katılımı adet haline gelmiştir.

Yabancı sefareterin 19. yüzyılda kadınlı erkekli Boğaziçi'nde verdikleri balolara Osmanlı devlet ricalinden eşsiz katılımlar olmuştur. Balolara eşli katılım, II. Meşrutiyet'in özgürlükten öte serbestlik (veya dağınıklık) döneminde başlamış ve böylece bürokratik seviyede haremlik selamlık geleneğinde kayda değer gevşemeler olmuştur. Ancak aynı dönemde Saray'da balolar söz konusu olmamıştır. Osmanlı toplumunda eğlence veya balo yaşamında haremlik selamlığın kalktığı resmi bir birliktelik de mevcut değildir. Kadınlı erkekli resmî protokol düzeni, resmî balo veya eğlence gibi Batı tarzı yeni sosyal hayat ancak Cumhuriyet dönemiyle mümkün olabilmıştır (Ortaylı, 2004, 92-93).

Tanzimat ile birlikte hızlanan Osmanlı toplumunun Batı'ya yaklaşması artarak devam etmiş, özellikle Pera'da elit Türklerin de içinde olduğu eğlenceli, balolu, alkollü yeni hayat her geçen gün etki alanını genişletmeye başlamıştır. Alafranga yaşam tarzının her geçen gün etkisini artırdığı Osmanlı Payitahtının bu köşesinde, Cumhuriyet'ten epey önce, Batı'ya özgü takvim, saat, yazı, kıyafet gibi gündelik hayatın kullanımında olan pek çok ürünün getirdiği kendi yaşam tarzı yaşanmaya ve yayılmaya başlamıştır (Belge, 1983, 836-876).

Osmanlı'nın son dönemindeki söz konusu baloların benzerlerinin, hatta devamının, daha sonra Tek Parti döneminde, üstelik tüketim mallarının kıtlığının yarattığı şartlar altında Anadolu kasabalarında halkın nefreti altında toplumu Batı tarzı hayata alıştırmaya amacıyla verilen Cumhuriyet balolarında tekrar hortlamasıyla (Küçükömer, 2007, 32-50), Tanzimat'ın beslediği kültür emperyalizmi daha derinden seyretmeye başlamıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra gücü eline alan yönetici kadro ve devletçi-seçkinci seküler bürokrasi, halk iradesinden kopuk ama halka dönük kökten bir değişimin heyecanına kapılmışlardır. Ankara dâhil bütün memleketi iptidai olarak gören bu insanlara göre, Ermeniler ve Rumlarla beraber hayat ve ümran (medeniyet) denecek ne varsa hepsi sökülüp gitmiştir. Hem Ankara'yı, hem de bütün memleketi temelinden çatısına kadar yeniden kurmak gerekiyordu (Atay, 2012, 408). Yine kendi söylemleriyle, Ankara'da yeni bir toplum yaratma işine girişen bu kadro, Ankara yerlisinin konuşmalarını bile hemen hemen anlamayacak kadar birbirlerine oldukça yabancıydılar (Atay, 2012, 408). Ancak bu onları yabancıları halkı, üstelik onların iradesini umursamaksızın, üstün dönüştürme kararlığından alıkoymamıştır.

Esasında o zamanki dünya şartlarının da uygunluğuyla 20. yüzyıl militarizmi, pek çok kötülüğün kaynağı olan solidarist ahlakı, yurtseverlik gibi kavramlarla süsleyerek birçok yönetimi ve toplumsal gururu okşayarak kendisine meşruiyet kazandırmıştır. Böylece Avrupa orta sınıf ahlakı, militarizm kanatlarıyla faşizme terfi etmiştir. Bu da, Türkiye gibi modernleşme yolunda olan milletlerin yönetiminde demokratik anlayışların âli menfaate aykırılık görülerek rafa kaldırılmasına veya ötelenmesine zemin hazırlamıştır (Işın, 1987, 13-20). Askerler veya asker kökenli politikacılarla onların etkisinde kalanlar, bir toplumsal mühendislik maharetiyle devleti ilgilendiren alanların dışında özel veya gündelik hayatı da seküler anlayışta inşa etmeye başlamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük talihsizliği, kökten bir Batılılaşmanın başlatıldığı bu dönemde, model Avrupa'nın şoven ve faşist uygulamaların kıskacında olmasıdır. İkinci Paylaşım Savaşı'nın sonunda bu anlayış Avrupa'da sonlansa da, biraz daha gevşetilmiş bir ideoloji olarak Türkiye'de varlığını mütemediyen devam etmiştir.

Tanzimat'tan sonra payitaht İstanbul'da hızlanan Batı tarzı hayat ve bunun içerisinde 19. yüzyılın sonlarına doğru görülmeye başlanan balolar (Bkz. Atay, 2012), Cumhuriyet'in kurulması ile beraber yeni başkent Ankara'ya taşınmıştır. İstanbul'da çoktan başlamış olan balo eğlenceleri de, Batı tarzı hayatın önemli bir parçası görülerek, Anadolu'nun İstanbul'a göre yoksul ama yeni gözdesi Ankara'da da bir toplumsal değiştirme aracı olarak görevini ifa etmeye başlamıştır. Cumhuriyet'in kurulmasından birkaç yıl sonra sosyal hayatın bir parçası haline getirilmeye çalışılan baloların icrası, milli günlerde resmi veya zorunlu bir mahiyette bürünmüştür. Hatta bu yoksul şehirde çoğunlukla İstanbul'dan koşup gelerek modern (Batılı) hayatı yaşayarak halkı "karanlıklardan" kurtarmaya ahdetmiş geleneksel kabul anlamında meşruiyet kaynağı henüz oturmamış bu yeni elit kesimin olağanüstü çabası, o dönemi anlatan hikâye ve romanlara da konu olmuştur. Bu romanlardaki baloların başkahramanları ise, İstanbul'un zengin sınıfı ile Ankara'nın veya genç Cumhuriyetin yeni efendileri olan "halkçı" bürokrat kesimdir. Mustafa Kemal Paşa'nın sofra arkadaşlarından veya kalemşorlarından olan Yakup Kadri'ye göre, Ankara'daki bu yeni hayat tarzı bir nevi köylüyü terbiye etmeye (Karaosmanoğlu, 1964, 63) veya "adam etmeye" dönük bir çabadır. Bu modernleştirme ve meşruiyeti o zaman için henüz tarifi kabul görmemiş geniş tabandan yoksun yeni elit kesime göre, halkın önceliği, başta karnını doyurma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak değildir. Söz konusu yeni efendilere göre, halkın hem zihnen, hem de şeklen modern bir hayatı yaşaması durumunda bütün sorunlar aşılabacaktır. Devletçi-seçkin seküler yeni bürokrat kesim bu yönde genel olarak sarsılmaz bir anlayışa sahip olmuştur. Bu amaç doğrultusunda balo veya onun en önemli tamamlayıcısı kadın erkeğin birlikte dansı, modernliğin ve zarafetin bir parçası (Toprak, 2017, 64-79) olarak oldukça önemsenmiştir.

Ancak şunu da belirtmek gerekmektedir ki, balolar vasıtasıyla yapılmak istenen toplumsal mühendislik, dönemin romanlarında bazen övülürken, bazen de eleştirilmiştir (Haklı, 2008, 181-196). Bu eleştiriler, nobranlığa, acemiliğe ve kadın getirmeme gibi geleneğin bu mekânlara taşınmasına olmuştur (Güntekin, 1996, 50-60). Yine benzer bir eleştiriye Güntekin'in *Kavak Yelleri* romanında rastlanmaktadır. Buna göre, bir baloya yörede kazı yapmaya gelen madenciler de davet edilmişlerdir. Madencilerin evli kadınlarla dans etmesi "*sen kendi eşini evde bırak, bizimkileri kucağına bastırıp zıp zıp oyna... nerede bu bolluk*" şeklinde tepkilere yol açması (Güntekin, 2016, 71), yazar tarafından hem eşsiz katılıma, hem de kıskançlığa bir eleştiri olarak ortaya konmuştur.

Mahiyeti biraz farklı olsa da, Osmanlıdan tevarüs eden balo kültürü, Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay sonra tekrar düzenlenmeye başlanmıştır. Ulaşılan bilgilere göre, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra ilk balo 27 Şubat 1924'te İstanbul'da Perapalası otelinde düzenlenmiştir. Üstelik bu bir özel balo olmayıp, Meclis Başkanı Fethi Bey'in himayesi ve İstanbul valisi Haydar Bey'in fahri başkanlığında yapılmıştır (Sebilürreşad, 1342, 22 Receb). Rauf ve Refet Paşa gibi Kurtuluş Savaşı'nın öncü isimlerinin de katıldığı söz konusu balo, Akşam, Vatan, Vakit gibi bazı basın organlarında, İstanbul'un yerli sosyetesinin Batılı kültüre hızlı ayak uydurduğu gerekçesiyle övgüye mazhar olmuştur. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle sadece Türklerin katıldığı ilk balo 1925'te İzmir'de düzenlenmiştir. Balolar, bir kültürel dönüştürücü aracı olarak 29 Ekim 1925 Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ile resmiyete dökülmüştür. Kısa süre sonra ise, gönüllü veya mecburi olarak bütün Anadolu'ya yaygınlaştırılmıştır (Duman, 1997, 44-48). Böylece başta balolar kullanılmak üzere Cumhuriyet modernleşmesinin önceki yenileşme hareketlerinden farkı, mecburi eğlencelerle Müslüman Türk aileleri Batılılaştırmak istemesi olarak ortaya çıkmıştır (Meriç, 200, 62).

Türk kadınının balolarla gerçek anlamda tanışması 1925 yılı itibarıyla olmuştur. Balolara katılmanın çoğu kez gönüllülük esasına bağlı olmadığını da yine söz konusu dönemin romanlarından anlamak mümkündür. Şapka iktisasında olduğu gibi, balolara katılımda da makamı koruma, gelecek kaygısı veya daha fazlasını ilgilendiren endişeler rol oynamıştır. O güne kadar eşlerini yakın akrabalarından başka kimsenin yanına çıkarmamış olan memurlar, bu balolara eşlerini istemeyerek amirlerinin zorlamasıyla getirmek durumunda kalmışlardır. Cumhuriyet modernliğinin bir simgesi ve Batılılaşmanın bir göstergesi

olarak iki cinsin bir arada eğlenip dans etmesi, bu konuda gönülsüz olan kadınların ikna edilmesi bizzat Atatürk'ün ilgilendiği önemli bir mesele olmuştur (Bozdoğan, 2012, 233).

Söz konusu davetlere katılım din görevlileri için daha da sıkıntılı olmuştur. Hatta dönemin modernleşmeci yazarlarının romanlarında bu durum karikatürize bir dille ele alınarak alay edilmektedir. Esasında bu yapılırken can sıkıcı bir gerçeklik gözler önüne serilmektedir. Romandaki karakter, bir müftünün korkudan inkılâpçı kesilmesi şeklinde bir tiptedir. Hayatta kalma korkusu yaşayan müftü, her yıl yapılan Cumhuriyet balolarını hiç kaçırmayan, dansa kalkmasa da, tempo tutmayı ve içinde alkol varmış gibi limonata bardağıyla kadeh tokuşturmayı ihmal etmeyen bukalemun bir tiptedir (Güntekin, 2016, 66-67). Tek amacının Cumhuriyet'e yaranmak olduğu müftü, her inkılâbı da destekliyormuş gibi görünmektedir. Hoca gibi görünmemek için kendisini dönemin İstanbul'daki Protestan İncil satıcılarına benzetecek kadar samimiyetten yoksun bu din görevlisi, iğreti bir tipteme olarak okuyucuya takdim edilmektedir (Güntekin, 2016, 138-139). Ancak romanında böyle bir tiptemeyi yaratan yazar, bu dönem yaratılan bir medeniyet krizini, baskının yol açtığı insan kaybını, beden dokunulmazlığının önemini ve muasır medeniyetin özünü anlamadığını veya anlasa da umursamadığını da ortaya koymaktadır.

Aynı yıl (1925) Mustafa Kemal'in isteğiyle Ankara'da da Türk Ocağı'nda bir balo düzenlenmiştir. Ancak emrivaki ile düzenlenen balo, katılımcıların sessiz ve hareketsiz oturduğu bir mevlit toplantısına benzemiştir (Aydemir, 1975, 275). Zaman içerisinde Türk Ocağı'nda yapılan balolar yerini, henüz doğru dürüst bir yolu bile olmayan Orman Çiftliği'ndeki istasyon binasına bırakmıştır. Buradaki ilk baloyla ilgili olarak gazetelerde, kadın-erkek çok seçkin ve kalabalık bir davetli kitesinin katılımı ile sabahlara kadar neşeyle eğlenilmiştir (Vatandaş, 2016, 166) şeklinde haberler mevcutsa da, kadın olarak sadece Yakup Kadri, Falih Rıfki ve Ruşen Eşref'in eşleri hazır bulunmuştur. Baloda dans edilecek kadın sıkıntısı baş göstermesi ve söz konusu üç kadının Mustafa Kemal Paşa'ya: "Paşam, bu inkılâbın kurbanları yalnız biz miyiz?" diye serzenişte bulunmaları üzerine, Ankara'nın Fresko barından artist kadınlar getirilmiştir. Ancak bu kadınlarla aynı ortamı veya aynı şartları paylaşmayı kendilerine yediremeyen yukarıda adı geçen zevatın eşleri, salonu terk etmek istemişlerdir. Bu durum üzerine artist kadınlar oradan uzaklaştırılarak bir çözüm bulunmuştur (Aydemir, 1975, 276). En üst yöneticilerin veya bürokratların eşlerinin kendilerini kurban olarak görmeleri, esasında gönüllü olarak orada bulunmayan kadınların ızdırabını da göstermektedir. Ancak önemli olan resmen de olsa, bir millet eğleniyordu. Öte yandan, balolara isteksiz gelen, gelse de bir köşede oturmayı tercih eden kadınlar, birkaç yıl içerisinde şıklık rekabetine girmiş olarak katıldıkları balolarda erkeklerle dans etmeye başlamışlardır. Yönetici kadroya göre, bu şekilde tabular yıkılarak Avrupai giysiler, yemekler ve danslarla muasır medeniyet (Batı medeniyeti) dairesine girme yolunda çok önemli bir adım atılmıştır.

Kadın ve erkeğin aynı mekânda birlikte dans etmesinin normal hale gelmesiyle, sosyal hayatta kadının konumu ile ilgili tabuların yıkıldığı düşünülmektedir (Arı vd., 2014, 307-315). Osmanlı Dönemi'nde eğlence amaçlı yapılan ve sadece orta ve üst tabakanın yer aldığı toplantılar, Cumhuriyet Dönemi'nde Batılılaşmanın çok önemli bir aracı görülerek sosyal yaşamın vazgeçilmezi haline gelen bir proje olmuştur. Kadın ve erkeğin beraber yaptığı dansın, Osmanlı Devleti'nden beri süregelen farklı cinslerin toplumdaki farklı konumlarını daha paralel bir çizgiye taşıdığı ve böylece kadınların toplum içerisinde daha aktif oldukları yönündeki yaklaşımlar (Arı vd., 2014 307-315), balolara, kadın erkeğin birlikte dansına aşırı anlam yüklediği şeklinde değerlendirilebilir. Batılılaşmaya 1700'lerde başlamış olan bir toplumda, üstelik Tanzimat sonrasında başlayan ve Meşrutiyetler döneminde hızlanan kadın hareketleri de dikkate alındığında, bürokratik bir baskı olmaksızın da Türk kadınının hak ettiği konumu elde etmesinin önünde büyük engeller yoktu. Öte yandan, yukarıda bahsedilen ve içerisinde zorlamayı da barındıran yöntemden kaynaklı bir yozlaşma veya öz değerlerin gözden düşmesi, serbest bir kültür değişmesi ortamında minimum hasarda kalabilmesi sosyolojinin bir kuralı olarak daha muhtemeldi.

Baloların gündelik hayatta yerini almasıyla, dini kaynaklı cinsiyet ayırımı yaratan haremlik-selamlık kuralı en azından büyük şehirlerde hızla ortadan kalkmaya başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın görevli olarak bulunduğu Sofya'da ve yine sağlık sorunları için Çanakkale Savaşı'nın sonlarına doğru gittiği Karlsbad'da (Çekya'da Prag yakınlarında ünlü bir kaplıca) baloları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra da, bu tecrübelerini kullanmıştır. Mustafa Kemal Paşa giyim kuşamı ve kadın erkek ilişkilerini değiştirmede veya kısaca Batılılaşmada baloları kültürel dönüştürücünün önemli bir aracı olarak görmüş ve bu yüzden de davetlilerin balolara eşleri ile birlikte katılmalarını teşvik ve tembih etmiştir (Paruşev, 1981, 289). Mustafa Kemal Paşa'nın Batı medeniyeti ile mütenasip olarak Cumhuriyet'in devamını sağlamada ve geleneğin kırılmasında baloların gücüne derin bir inancının olduğu anlaşılmaktadır.

Devletin kararlı olduğu modern bir toplumu yaratma isteğine pek çok hayır kurumları da katılarak sık sık balolar düzenleyerek (Duman, 1997, 44-48) hükümete göz kırpmışlardır. Eşi olmadan sadece erkeğin

katılacağı balolar, hedeflenen toplum yapısına ulaşılamaması açısından bir engel görülerek hoş bir davranış olarak görülmemiştir (Duman, 1995, 44-48). 1925'te resmi olarak başlatılan balolar, modernleşmenin bir simgesi olarak görülmüştür.

Balolarda tam olarak nasıl davranacaklarını bilemeyen zavallı kadınların düştükleri trajikomik hallerini (Bkz. Buğra, 2005, 31) bu dönemi konu edinen romanlarda bolca görmek mümkündür. Ancak zorunlu veya gönüllü kadın erkeğin birlikte olduğu balo ve benzeri eğlence ortamlarıyla bunun zamanla aşılacağı düşünülmüştür. Dini kaynaklı geleneğin yoğun olarak yaşandığı Türk toplumunda kadın erkeğin birlikte bulunarak eğlenebileceği düşüncesinin önündeki engel bu şekilde aşılmaya çalışılmıştır (Gentizon, 1995, 133). Ancak baş döndürücü bu ani değişimin basit bir taklidi doğuracağı veya öz değerlerin yozlaşmasına sebep olacağı gibi temel sorunlar önemli görülmemiştir. O kadar ki, geleneğin bir an önce yıkılması ve topyekûn bir Batılı toplum görünümüne kavuşulması için sınırlar epeyce zorlanmıştır. Bu çerçevede 4 Eylül 1925'te İstanbul'da bir baloda Türk kadınlarının ilk kez bir güzellik yarışmasında yer alması (Koloğlu, 1999, 331), meselenin oldukça önemsendiğini ve bu konuda kararlılık olduğunu göstermektedir.

Osmanlının son dönemlerinde genellikle Cumhuriyet baloları sayesinde Ankara ve İstanbul gibi şehirlerde çoğu orta sınıftan bürokrasiye geçen yeni bir sosyete sınıfı oluşmaya başlamıştır. Bu sınıf Cumhuriyet balolarını adeta sosyal hayatın bir parçası haline getirmiştir. Hayat-ı kibârâne olarak adlandırılan bu yeni cemiyet hayatı müdaviimleri, milli olan pek çok şeyle cedelleşerek milliyetçilik yapmaya çalışmıştır. Osmanlının son dönemlerinde daha çok Batılı devletlere ait sefaretlerin tertip ettiği balo hayatının yaşandığı yerler, Cumhuriyet döneminde, halktan kopuk olarak, yeni Türk elitinin vazgeçilmez sıradan sosyalleşme mekânları haline gelmiştir. 1927 yılında İstiklal Caddesi olarak ismi değiştirilen Cadde-i Kebir'de, cazbantı duymak mümkünken, yine İstanbul Ayazpaşa'da Beethoven duyulmaktaydı. Bu arada istiklalin kime karşı verildiği ise, pek önemsenmemiştir. Wilhelm Kempff gibi piyanistlerin müzik ziyafeti çektiği İstanbul seçkinleri, daha birkaç yıl öncesinin Osmanlı payitahtında, cumhuriyet baloları ve benzer eğlencelerle alafrağa hayatın bütün cazibelerine biraz acemice de olsa aşına olmaya başlamışlardır (Toprak, 2017, 64-79). Ancak yeni âdâb-ı muaşeretini veya çağdaş Batı hayatının inceliklerini kendi şahıslarında mündemiç hale getirmek biraz zaman almıştır. Bu anlamda uzun süre Cumhuriyet Baloları, insanların nerede nasıl davranacağını, hangi saygı dilini kullanacağını bilmediği, vals ve tango'dan sonra zeybekte karar kıldığı kasaba panayırılarını andıran tirajı-komik manzaralar sunmaya devam etmiştir (Işın, 1987, 13-20).

Tek parti dönemi Cumhuriyet baloları, Atatürk'ün çok hasta olduğu 1938 yılı hariç her yıl coşkuyla kutlanmıştır. 15 Mayıs 1950'de çok partili hayatın uygulamaya geçmesiyle birlikte, halktan kopuk ama halkı dönüştürmeye dönük Cumhuriyet Bayramı balolarının kutlanmamasına karar verilmiştir (Cumhuriyet, 1950, 27 Ekim). İsrafa sebep olduğu ve belli bir kesime dönük olarak yapıldığı gerekçesiyle kaldırılan Cumhuriyet balolarının 1950-1954 arasında beş yıl müddetince kutlandığına dair bir ize ulaşamamıştır. Sonraki yıllarda tekrar balolar kutlanmaya başlamışsa da, toplumu dönüştürmede araçsallıktan uzak ve daha sönük olarak elitist veya ideolojik bir gelenek olarak kutlanmaya devam etmiştir.

Modernleştirme (Batılılaştırma) Aracı Olarak Cumhuriyet Baloları

Cumhuriyet baloları, hem bir modernleşme fantezisi (Ünal, 2016, 505-519), hem de devrimlerin oturtulması ile ilgili bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Çok önem atfedilen onuncu yıl kutlamaları sırasında yine balolara özel bir anlam ve misyon yüklenmiştir. Bu doğrultuda vilayetlerde gece resmî ziyafetler yapılması, köylerde ise toplu yemek yenmesi önerildikten sonra, müsait olan yerlerde gece saatlerinde balo ve toplantıların yapılmasının uygun olacağı özellikle vurgulanmıştır. Bu doğrultuda her şehirde Cumhuriyet baloları gerçekleştirilmiştir. Ancak hükümet veya CHF onuncu yıl kutlamalarında Başkente apayrı bir önem vermiştir. Ankara'da gündüz halkın yoğun katılımı ve coşkuyla seyreden kutlamalar gece de devam etmiştir. Ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Ankara Palas, Halkevi ve Orduevi'nde verdiği Cumhuriyet balolarına çok sayıda kişi- elbette elit kesim- katılmış ve buralardaki kutlamalarda veya bayramlaşmalarda yabancı heyetlerin gözlerini yaşartacak kadar muhteşem bir manzara teşkil etmiştir (Hakimiyeti Milliye, 1933, 29 Teşrinievvel). Öte yandan yabancıların tam olarak neyin yıkılışına sevindikleri veya neyin başarılmasından etkilendikleri ise karmaşık bir durum olarak belli değildir.

Dans veya balo gibi Batılı eğlence tarzlarını son birkaç yıl içinde göç ederek Ankara'ya getiren İstanbul sekenleri- ki bunlar, başta memurlar ve ordu mensuplarından oluşmaktaydı- yeni başkente modern hayatın yükselticileri olma görevini üstlenmişlerdir. Ancak, yerli Ankaralılar yine eskisi gibi evlerinde, bağlarında eski hayat tarzlarını sürdürmüşlerdir. Onları görmek, seslerini işitmek hemen hemen imkânsızdı (Toprak, 2017, 64-79). Öte yandan Kurtuluş Savaşı'nda canını ortaya koymuş olan bu insanlar, görevini

tamamlamış olarak zaten kimsenin de umurunda değildi. Onların şimdiki görevi yeni beyefendilerin iyi beslenmesi için tarlasında çalışmasıydı.

Yeni başkente mutat hale gelen balolar veya eğlencelerde o zamanki Anadolu kültürü düşünülürken sınırların oldukça zorlandığı anlaşılmaktadır. Zamanın Ankara'sındaki yeni gelişen sosyal hayatı konu edinen Yakup Kadri'nin yukarıda da alıntı yapılan *Ankara* isimli romanında ortaya koyduğu; "...akşamüstü, ancak davetli oldukları çayda biraz kendine gelebildi. Bu danslı, briçli bir çaydı. Hakkı bey, evvela ev sahibi hanımla, sonra (.....) Müsteşarının haremiiyle bir tango yaptıktan sonra, evin sakın bir köşesinde hazırlanmış olan briç masalarından birine oturdu..." (1964, 98), gibi bilgilerden bunu anlamak mümkün olmaktadır. Hakkı Bey, Milli Mücadele'ye üstün hizmetler vermesinden dolayı her türlü eğlenme hakkını kendisinde görmektedir (Yumuşak, 2016, 639-652). Cephede verilen Milli Mücadele'den sonra, kurtuluşun ikinci safhasını Batılılaşma mücadelesi olduğu kanısındadır. Ancak cephede verilen Milli Mücadele'nin merkezinde olan yoksul halkın durumu ve eğlence hayatının aydınlanma için nasıl bir dönüşüm sağlayacağı eğlenceye gark olmuş Hakkı Bey'in veya dönemin pek çok bürokratinin zihninde berrak değildir. Şu gerçeği belirtmek gerekmektedir ki, aynı dönemde ülke nüfusunun yüzde sekseninden fazlasının yaşadığı köylerde halk hayatta kalabilme mücadelesi vermekte ve memleketi ellerine almış olan eğlenceperver bu yeni bürokrat kesimden medet beklemektedir. Yolsuzluk, rüşvet ve eğlence tuzağına düşmüş olan İttihat ve Terakki'nin hatasına yeni bürokrasi de düşerek, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki ideallerini dansa, sürekli eğlenceye, içkiye ve ihale peşinde koşmaya bırakmıştır. Kimin daha güzel, daha itibarlı görüldüğü rekabet ortamlarına dönüşen balolarda, Avrupalı gibi giyinmenin, farklı kadınlarla dans etmenin, eğlenmenin hayatın gerçek anlamı haline geldiği, buralarda giyilen kıyafetlerin ya Avrupa'dan getirildiği veya İstanbul'daki terzilere özel sipariş verildiği, aynı romanda işlenen şikâyet konuları arasındadır. Karaosmanoğlu'na göre, bir yanda balolarda gününü gün den zenginler veya bürokrasi, diğer yanda henüz elektriğin ne olduğunu bilemeyen bir nevi Ortaçağı yaşayan çilekeş halkın durumunun varlığı, denecek çok şey bırakmamaktadır (Bkz. Karaosmanoğlu, 1964).

Yine bu dönemde balolarla ilgili diğer bir eleştiri de, bu faaliyetin halk ve gelenekten kopukluğuna dairdir. Balolarda erkeklerin balolarda günlük hayatın aksine frak ve aynı renk giymeleri ve kadınların da çok açık giyinmeleri (Ulus, 1941, 31 Ekim) uygun bir dille de olsa eleştirilmiştir. Örtünmenin sadece geçmiş ve modern kadın giyim tarzının da bugünü temsil ettiğini (Aksoy, 1005, 104) en çok öne çıkaran balolar, bir gelenek ve modernlik çatışmasının temellerini de atan faaliyetlerden biri olarak tarihteki yerini almıştır. Yeni kurulan Türk devletinin devletçi-seçkin seküler bürokrasi, kendi suretinde yeni bir millet yaratmak için (Kurtuluş, 2009, 620), Batı toplumlarında eğlence kültürünün ve sosyal yaşamın parçası olan balolar aracılığı ile geleneğin yerine Batı değerlerini inşa ederek, kadın erkek ilişkiler ile ilgili eski alışkanlıkları kökten yıkmaya çalışmışlardır. Ancak balolar yoluyla uygulanan toplumsal mühendisliğin en büyük handikabının, söz konusu baloların toplumun çok küçük ve sınırlı bir bölümüne hitap etmiş olması ve geniş halk kesimlerine ulaşamamış olmasıdır. Öte yandan, bir üst yapı mühendisliği ile yukarıdan aşağıya toplumu değiştirerek Batılı hayat tarzını Türk kültürünün bir parçası haline getirmeye kararlı (Duman, 1997, 44-48) devletçi-seçkin pozivist tek parti dönemi bürokrasinin yöntemlerin doğruluğundan pek şüphesi de yoktur.

Ankara yeni devletin başkenti olduktan sonra hızlı bir değişim sürecinin içine girmiştir. Bu dönemde, Batılılaşmayı veya Cumhuriyet ideolojisini yaygınlaştırmak için, başta cumhuriyet baloları olmak üzere toplumu dönüştürecek sosyal pratiklere oldukça önem verilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere bu "önemli" görevin öncülüğünü çoğunluğu İstanbul'dan yeni başkente gelen göçmen Ankaralıları yapmıştır. 1927 yılı itibarıyla Ankara'da çalışan nüfusun yarıya yakını asker ve sivil bürokratlar oluşturmaktaydı Elbette bu değişimden heyecan duyan yabancı diplomatlar ve nadiren de olsa kendilerini buralara katılmaya zorunlu hisseden eski Ankaralı zengin tüccarlar da dönüştürücü sosyal pratiklerde yerini almıştır (Bayraktar, 2016, 67-80). Balolar yoluyla yeni yaşam tarzını daha temelden sağlamlaştırmak için devletin en yüksek yöneticilerinin de çoğu kez katıldığı çocuk baloları da düzenlenmiştir (Sakaoğlu, 1998, 4-12). Yeni başkente modern hayat tarzının öncüsü dışarıdan gelen yeni Ankaralılarla, geleneğin sürdürücüsü Ankara'nın yerli sakinleri arasında kültür çatışmasının da başladığı bir ikili yapı ortaya çıkmış ve çok geçmeden memleketin enerjisini boşa harcayan bu ikili yapının amansız mücadelesi ülkenin her yanına biteviye bir durum olarak yayılmıştır.

Yeni başkente Cumhuriyet balolarının ve modernliliğin vazgeçilmez sembol mekânı dev balo salonuyla (Bozdoğan, 2012, 51) tartışmasız olarak Ankara Palas'tır. O dönemin Ankara'sının elitleri için bu yapı, hem gerek hizmet üstünlüğü, hem de mimari yapısı ile ayrıcalıklı bir değere sahiptir. Tamamen Avrupai tarzda hizmet veren, Osmanlı veya Türk ögesini mimarisinde pek barındırmayan Ankara Palas, 120'yi bulan yatak sayısı ile, her an bulunan sıcak su hizmetiyle ve restoranında sunduğu Avrupa

mutfağının her türlüsüne ait bütün yemekleriyle tam da amaca dönük bir mekân olarak öne çıkmıştır (Tanrıku, 1985, 22-27). Batılılaşma yolunda Ankara'nın siyasal ve sosyal hayatında önemli bir yere sahip bu mekân, 1927 yılında hizmete açıldıktan sonran hemen hemen bütün toplantılara ev sahipliği yaptığı gibi, baloların da değişmez mekânı olmuştur. Burada yapılan balolar, genellikle Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe Hanımla dans etmesiyle açılışı yapmıştır.

Esasında Tek Parti döneminde Ankara Palas, halktan uzak ama halkı dizayn etmeye iman etmiş ayrıcalıklı bir zümrenin anı defteridir. Bu ayrıcalıklı zümrenin Batı orijinli eğlence hayatı, o günden bugüne, onlara dâhil olmayan bir kesim tarafından gıptayla bakılan ve onaylanan bir yaşamken bir diğer kesim için yozlaşmış, sapkın ve özenti bir hayat biçimi olarak telakki edilmiştir (Şenol Cantek, 2003). Ankara palas'taki eğlence ve balolar yeni devletin kimliğinin sembolü olarak sunulmuştur. Cumhuriyet'in 10. yılı kutlamaları için Ankara Palas'a getirilen genç subaylara Mustafa Kemal Paşa'nın, Kurtuluş Savaşı'nda veya daha önce ölen genç subayların bugünleri görmediğini, kendilerinin şimdi onları da temsilen burada olduğunu, Türk subaylarının da eğlenme hakkı olduğunu, bu yüzden kendilerini bekleyen hanımlarla diledikleri gibi dans etmelerini söylemiştir. Subayların o gece dans etmek istedikleri hiçbir kadının kendilerini reddetmedikleri genç bir subayın anlattıkları olarak kayda geçmiştir (Bağlum, 1992, 143-144). Yeni devletin başkentinin bir balo merkezi haline gelen Ankara Palas, Kızılay Balosu, Tıp Baloları, Galatasaraylılar Yemeği, Yılbaşı Baloları, Türk Basın Birliği Baloları, Maskeli Balolar, yardım yemekleri, kabul yeri ve Cumhuriyet Baloları (Burçak, 1998, 184) gibi benzer faaliyetlerin merkezi olmuştur. Tek Parti döneminde Batılılaşmanın ve devrimlerin bir çeşit staj yeri olarak önemli bir misyonu yerine getirmiş olan Ankara Palas, bu misyonu 1960'lardan itibaren kaybetmeye başlayınca (1980) Devlet Konukevi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2003, 114).

Bu dönemde Noel akşamları özlenen Batılı hayatı yaşama ve yaşatma konusunda özel bir görev icra etmiştir. Yeni devletin başkentinde müzik ve dans eşliğinde kadın erkek birlikte eğlenmenin ilk denemelerini Cumhuriyet Baloları ile Noel baloları oluşturmuştur. Sonradan balolar Anadolu'nun en ücra kasabalarına kadar yaygınlaştırılarak ve sürekli gündemde tutulup tekrarlanarak Batılılaşma konusunda bir alışkanlık veya gelenek oluşturulmaya çalışılmıştır (Meriç, 2000, 151). Öte yandan katılımın kısıtlı olduğu balolar, kendine özgü kurallarıyla daha çok bir elit kesim fantezisi olarak kalmışlardır. Osmanlı'nın son döneminde elit ve bürokrat kesimi Batılılaşma yolunda yeniden biçimlendiren balolara, Cumhuriyet'in ilk döneminde aynı kesimler yoluyla üstten halkın Batılılaştırılması misyonu yüklenmiştir. Eğlence ve davranış şekillerinde yeni anlayışlar getiren balolar, katılan herkesin dans etmesinin beklendiği yerlerdir. Dans etmeden oturmanın veya bu niyetle baloya katılmanın ayıp sayıldığı Batı kaynaklı bu yeni eğlence tarzında, organizasyonun sahibi kavayesi olmayan hanımları dansa kaldırmakla mükelleftir (Meriç, 2000, 154).

Ankara'nın yerli halkının yaban olarak gördüğü ve pek çoğu İstanbul'dan gelerek yeni başkenti mekân tutan ve Anadolu kültüründen oldukça uzak Batı meftunu yeni elit kesimin Noel baloları, endemik Ankaralıyı oldukça şaşırtmıştır. Dondurucu soğuğa rağmen bazılarının sırtında battaniye ve yorganlarıyla saatlerce Ankara Palas'ın önünde Noel balosunda memleketin yeni efendilerinin ne yapacağını merakla bekleyen fakir halk, içleri birer mağaza camekânı gibi aydınlatılmış hususi arabalarla ve şık kira otomobilleri ile buraya gelen insanları şaşkınlıkla izlemişlerdir (Karaosmanoğlu, 1964, 102-105). Ara sıra balo ve tango kelimeleri laf arasına karışsa da, bunların kim veya ne olduğunu anlamayan halkın şaşkın halde bu esrarengiz hayat hakkında değerlendirmelerini içeriden fark edenlerin sosyolojik öngörüsü ise, yavaş yavaş onların da buna alışacağı şeklindedir (Karaosmanoğlu, 1964, 106). Ancak bunun Türk toplumunda bir kutuplaşma yaratabileceği gözden kaçırılmıştır. Zira toplumu dönüştürme amaçlı bu tür balolara, yabancılar ve Batılı yaşam tarzına oldukça yakın olan zengin aileler ve yeni tür bürokrat elitler ilgi göstermişlerdir. Bu durum ise, Türk toplumunu dönüştürmekten daha çok elit ile halk arasındaki kopuşu hızlandıran bir süreci başlatmıştır (Duman, 1997, 44-48). Yine Yakup Kadri'nin yukarıda adı geçen romanında, bir hanımın evindeki çılgın bir balodan çıkan bir beyefendinin, başka bir mahallede ellerinde mum ışıklarıyla camiye mevlide giden halk ile karşı karşıya kalınca, düşünce ve ruh dünyasında sarsıntılar geçirmesi ve toplumu dönüştürme yerine değişenin sadece kendileri olduğunu fark etmesi bu gerçekliği açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yine kitabın kahramanlarının dilinden (Sema Hanım) yaşanan yaman çelişkiyi dile getiren Yakup Kadri'ye göre, demokrasilerde yukarıdan aşağıya doğru inmek yoktur. Daima aşağıdan yukarıya doğru çıkmak vardır (Bkz. Karaosmanoğlu, 1964), şeklindeki eleştiri ile bazen demokrasiden bahsedilse de, uygulamada bunun kesinlikle olmadığı söylenebilir. Çünkü bu dönemde hem bir üst yapı devrimi, hem de bir kimlik bunalımı yaşanmaktadır.

Öte yandan doğru olanın neden bu yeni elitin yaşam tarzı olduğu veya yoksul halkın da ekonomik ve eğitim durumunun bir an önce nasıl yükseltileceği konuları ise, önemsiz mevzular olarak ayaküstü içki sohbetlerinin basit malzemesi olmaktan öteye gidememiştir. Yeni devletin nimetlerinden cömertçe

yaralanarak Batı medeniyetini taklidi bir kurtuluş ideolojisi haline getirmiş olan söz konusu azınlığın da, kadınların yabancı erkeklerle dans etmeme gibi yerlilik andıran pek çok "takıntısı", bu balolar sayesinde oldukça kısa sürede aşılma yoluna girmiştir. Yeni bir toplum yaratma veya Batı medeniyeti dairesine girme kararlılığının önemli enstrümanlarından biri olan Cumhuriyet Balolarında Batı müziği eşliğinde eğlenilmesi ve katılımcıların hepsinin dans etmeye zorlanması (Cumhuriyet, 1926, 31 Ekim), bir modernleşme fantezisi olarak balolara aşırı değer yüklediğini göstermektedir.

1926'da bir baloda oldukça ilerleyen saatde bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından zeybek oyunun içtenlikle icra edilmesi (Cumhuriyet, 1926, 31 Ekim), toplumsal mühendislik olarak ifade edilebilecek bir müdahale ile medeniyet değiştirme çabalarının, meselenin aktörleri açısından da çok da kolay olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, 1931 yılında Türk Ocaklarının kapanmasından sonra, baloların tertibinin Halkevlerine bırakılmasıyla, balolardaki yerlilik ve millik andıran nadir görüntüler iyice silikleşmeye başlamıştır. 1939 ve 1943 yılına ait BCA kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla, üniformasıyla katılmak zorunda olan askerlerin dışındaki davetiyelilerin frak giyme zorunluluğu (Bkz. BCA, 490. 01, 11.60.72.1.), sadece Batı müziğinin listede yer alması, alkollü içki çeşitleri ve yemek menüsü (Bkz. BCA, 490. 01, 11.61.76.1), hem oldukça bonkör, hem de tamamen modern tarzda bir kutlamanın olduğunu göstermektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın kitaplardan bile tasarruf edildiği o kıtlık döneminde, Cumhuriyet baloları harcamaları için her hangi bir kısıtlamaya gidilmemesi, Batılılaşma konusunda balolara hayati bir misyon yüklediğini göstermektedir.

Başta balolar olmak üzere eğlenceyle halkı Batılılaştırma projesi Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar götürülmüştür. Hatta geleneğin baskın olduğu yerlerdeki bu gibi faaliyetlere çok daha önem verilmiştir. Camiler dışında halkın bir araya gelerek seküler bir şekilde eğlenmesi sağlanarak laik bir toplum yaratma noktasındaki olağanüstü çaba, Kars Halkevi'nin konserlerinde veya balolarında da görülmektedir (Çeçen, 1990, 380). Bütün eğlencelerde özellikle balolarda kadın erkeğin beraber olması ve dans edip eğlenmeleri bizzat hükümet tarafından talimatlandırılmıştır (Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, 1940, Madde 26). Davetlilerin Cumhuriyet balolarına katılmamaları, Cumhuriyet'e karşı olmak olarak telakki edildiği için, kerhen katılanların sayısı hiç de az olmamıştır. Kars veya bütün Halkevlerindeki bu çabanın amacı, siyasal anlayıştan gündelik hayatta, oradan inanç ve kültürden bireyin şekillenmesine kadar halkın ne yapacağına denetim altına alınmasıyla Batılı olma konusundaki projeyi hedefine ulaştırmaktır. Kadınların balolara katılma sürecini plajlar dâhil sosyal hayatın her tarafında bulunmaya başlamalarının izlemesi düşünüldüğünde, bu konuda ısrarcı olanların pek boş çaba içerisinde olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan bunun biraz da zamanın ruhu ile alakalı olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Genel olarak yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni Batılılaştırma misyonunu üstlenmiş olan Cumhuriyet baloları, aynı hedefe dönük özel bir amaç olarak da Türk kadınına özgürleştirme gibi "ulvi" görevi de yerine getirme aracılığını yapmıştır. Bu amaç doğrultusunda peçe, Türk kadınının hayatından ilânihaye kalkacaktı. Türk kadınının yeni modern imajıyla, geçit törenlerinde şortlu olarak bayrak taşıması, sportif faaliyetlerde yer alması, balo salonlarında dans eden tuvaletli kadın görüntüsüyle yeni Türkiye'nin Batılılaşma ve ilerlemesi yolunda büyük hizmet etmesi (Gelgeç Bakacak, 2009, 617-638), ilerlemenin heyecan verici büyük bir hedefi olarak oldukça önemsenmiştir. Dans, başlı başına modernleşmenin bir göstergesi olarak görülmüştür. Ancak bu söylenenlerden hareketle Türk kadınının daha iyi bir eğitim alacağı veya bir birey olarak daha güçlü olacağı sonucunu çıkarmak çok da mümkün değildir. Gerçekte Cumhuriyet döneminde yapılanların önceki dönemlerden farkı, bir özentisi olarak Batılı moda tarzının benimsenmesinden ziyade, devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılan modernleşme siyasetinin kadının vücudu üzerinde ispat edilmeye çalışılmasıdır (Karabıyık Barbarosoğlu, 2004, 142).

Osmanlı'nın son dönemlerinde Batılı görünmek adına elit kesim arasında bir moda olarak devam eden balo kültürü, Cumhuriyet'le birlikte resmi bir Batılılaşma fantezisi olarak çok daha geniş bir tabana oturtulmaya çalışılmıştır. Ebetteki geniş tabana yayılmasıyla toplumsal hiyerarşinin kaçınılmaz bir sonucu olarak salon hayatı, beraberinde farklı toplum katmanlarına yönelik baloların oluşmasını da gerekli kılmıştır (Toprak, 2017, 64-79). Hatta Tek Parti yönetiminin sonuna doğru (1947), balolara katılacaklar arasında bir derecelendirmeye de gidilmiştir. Buna göre, üst dereceli bürokratlar, siyasiler ve elçiler gibi elitler Dışişleri Bakanlığı'nın düzenlediği Ankara Palas'taki baloya; daha alt kademedeki bulunan memurlar ise Gar Gazinosu'ndaki baloya, halkevi mensuplarının da Halkevinde veya derneklerde tertiplenen balolara katılabilecekleri (Ulus, 1947, 25 Ekim) belirtilmiştir. Sınıfsız bir toplum yaratma söylem ve amacıyla yola çıktıktan sonra, toplumsal gerçekliğin bu noktasına ulaşılabilme durumu pek de ilginç değildir. CHP'nin öncülüğünde toplumsal değişimi ülkenin en ücra köşelerine kadar yaymak için valilikler aracılığıyla her ilde balolar düzenlenmiştir. Balolara sadece davetliler katılabilmekteydi. İlçe ve köylerden gelen davetliler,

hiyerarşik yapıya göre farklı mekânlarda balolara katılabiliyor veya sırf onlara mahsus balolar düzenleyerek değişimin bir üst yapı projesi olarak ülkenin her tarafına ulaşabilmesi (Duman, 1997, 44-48) amaçlanıyordu.

Bu dönemin Cumhuriyet balolarının en ilginç vazgeçilmezlerinden biri de, eğlence ve dansın sabah saatlerine kadar devam etmesiydi. 29 Ekim 1932'de Kayseri'de Cumhuriyet Bayramı kutlamaları münasebetiyle belediye ve Halk Fırkası tarafından akşam saatlerinde tertiplenen balo, sabahın ilk saatlerine kadar devam etmiştir (Şanal, 2004, 119-130). Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları kapsamında Trabzon vilayet konağında verilen resmi balo da sabaha kadar devam etmiştir (Yeniyol Gazetesi, 1933, 31 Teşrin-i Evvel). Esasında bu nerdeyse bütün Cumhuriyet balolarının mutad bir karakteridir.

1926 yılının yaz aylarında İstanbul Tarabya'daki Summer Place otelinde Türk Ocağı'nın gerçekleştirdiği bir balo ile ilgili Milli Mecmua dergisinde anlatılanlar (Milli Mecmua, 1926, 1044), o dönemde mutad hale gelen bu tür eğlencelerden sadece bir tanesidir. Türk Ocağı, Meşrutiyet yıllarında milliyetçilik fikirlerinin Türkiye'ye getirilmesine öncülük eden bir kurum olmakla birlikte, zamanla milliyetçiliği son bin yılın değerlerinden arındırılmış bir irki seviyeye indiren ve yeni değerler olarak çağdaşlığı öne çıkaran bir yol izlemiştir. Türk Ocaklarının İstanbul'da oldukça kalabalık olan Levantenlerden mülhem düzenlediği Cumhuriyet balolarında da bu anlayış göze çarpmaktadır. Milliyetçilik yapan Türk Ocaklarının, en azından bu eğlencelerinde milli olan yanlarını bulmak kolay bir durum değildir. Milli Mecmua dergisindeki söz konusu habere göre, ışıklarla süslenmiş olan Şirket-i Hayriye'nin 71 numaralı vapuru 21:30'da Köprü Boğaziçi iskelesinden hareket ederek dans ve müzikle Tarabya'daki eğlence yerine ulaşmıştır. Vapurda Antalya milletvekili Hamdullah Suphi Bey gibi maruf şahsiyetler de bulunmaktadır. Hem eğlenme, hem de beslenme iştahının oldukça açık olduğu ıslık ıslık Summer Place otelinde içinde ve dışında çiftler sabaha kadar bitmeyen müzik eşliğinde dans etmişlerdir (Milli Mecmua, 1926, 1044). Ancak sabahın dört buçuğunda vapur Tarabya'dan hareket edebilmiştir. Güneşin ilk ışıklarıyla Sarayburnu önlerine gelinceye kadar da, kalan son mecalleriyle çiftler dansa etmeye devam etmişlerdir (Toprak, 2017, 64-79). Muhtemelen Anadolu insanının rızkını kazanabilmek için ekmek ve eğer bulabildiyse ekşi ayranla tarlasına çalışmaya gittiği bu saatlerde, memleketin ilerlemesi konusunda büyük bir vazifesini tamamlayan bu "önemli insanlar" da istirahata çekilmişlerdir.

Balolar çerçevesinde uygulanan toplum mühendisliği, yöntem, amaç ve ortaya çıkardığı sıkıntılar açısından eleştirilse de, uygulayıcılarının öngördüğü bir başarıya ulaşamadığı da söylenemez. Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarına halkın yoğun iştiraki ve kurucu kadronun istediği doğrultudaki eğlence ve coşkusu da bunun başarıldığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Başta başkent olmak üzere bütün illerde her kesimiyle halk, balo, tiyatro ve fener alaylarında, biraz Şark'ın Batı versiyonu olsa da, tam da istenildiği gibi; ancak mekân ve nitelik olarak hiyerarşik bir şekilde eğlenmiştir. Devrin idarecilerine ve fikir erbabına göre, Cumhuriyet ideolojisi etrafından yeniden inşa edilmek istenen Batılı toplum düzeninin kurulması başarılıdır (Çanak, 2013, 1-25). Bu değerlendirme Adana ili özelinde olsa da, onuncu yıl kutlamalarından sonraki devletçi-seçkin seküler bürokrasideki ana kabul bu yöneydi. Toplumu dönüştürmek için en etkili toplumsal mühendislik araçlarından olan hukuk, eğitim ve eğlence enstrümanlarının hepsi Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının içinde mündemiçti. Ancak bu enstrümanların hepsinin müdahil olduğu Cumhuriyet Baloları, daha çok bir öneme ve işleve sahip olmuştur. Çünkü yeni bir toplum yaratmak isteyen dönemin yönetici kadrosu, Türk kadını Batılı anlamda sosyal hayatın içine çekebilme ve onu geleneksel halinden çıkarabilmek için baloları hayati görmüştür. İlk başlarda kadınların balolara kendilerine yabancı görerek pek katılmaması veya katılsa bile çekingen davranmaları söz konusu ise de (Aksoy, 2005, 104), devletin kararlılığı ve eğlencenin cazibesıyla zamanla bu durum aşılmıştır. Böylece Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yönetici kadronun, bir inkılâp vazifesi olarak gördüğü -veya dayattığı- balo veya dans tutkusu (Güntekin, 2016, 69), Türk kadını Batılı anlamda sosyal hayata müdahil etme konusunda bir hayli başarılı olmuştur.

Öte yandan sırf görüntüye veya ideolojik tutkuya dayanarak, o dönem eğlenceleri ve kutlamaları için yapılmış değerlendirmelerin, önemli ölçüde gerçeklikten kopuk duygusal veya kasıtlı oldukları da söylenebilir. O dönemin eğlence veya kutlamalarına Türk halkının ne kadarını katıldığı ve katılan insanların hangi insiyak, merak veya endişelerle buralara bulunduğunu da göz ardı etmemek gerekmektedir. Eğer balolar, kutlamalar, eğlenceler gibi o dönemde yapılanların halk tarafından onaylandığı söz konusuysa, dönemin idarecilerinin serbest seçim neden yapamadığı veya neden muhalefete izin vermediği de açıklanması gereken haklı sorular olarak ortada durmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

II. Viyana Kuşatması'nın arkasından gelen seri yenilgilerle Batı'yı daha çok anlama yoluna giren Osmanlı Devleti, bu süreçte ilk şoku atlattıktan sonra daha önce değer vermediği Batı medeniyetine karşı hayranlık beslemeye başlamıştır. Hayranlığın ezilmişlik duygusuna yerini bırakmasıyla da, söz konusu

medeniyet yolunda sakil ve aynı zamanda kaçınılmaz bir değişim süreci de başlamıştır. Batı medeniyetinin özünün veya gelişim süreçlerinin tam olarak bilinmemesi ve bu medeniyete karşı gerilemenin devam etmesine bağlı olarak öz değerlerin her geçen gün biraz daha gözden düşmesi, şeklin öne çıktığı sıkıntılı Batılılaşmayı hızlandırmıştır. Burada ironik olan ise, varlık mücadelesinin verildiği Batı'ya karşı kurtuluşun da Batı'da aranmasıdır. Çöküşü durdurma ruh hali içerisinde gözlerin döndüğü Batı medeniyetinin ilk başta göze çarpan şekli yanı, yaşam biçimi veya çerçöpü kurtuluş reçetesi olarak bu topraklara taşınmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti her geçen gün biraz daha yıkılışa doğru ilerlerken, Tanzimat bürokrasinin medeni (Batılı anlamda) veya şirin gözükme adına balolara katılması da bu türden bir yaklaşımın eseri olmuştur. II. Mahmud döneminde Batılıların gönlünü alma adına diplomatik bir tarz olarak başlayan balolara katılma anlayışı, zamanla elit veya medeni gözükmenin bir aracı olarak Osmanlı toplumunun üst kesiminde yoğunlaşmaya başlamıştır.

Batı'ya karşı Kurtuluş Savaşı'nın verildiği yıllarda ara verilen balolar, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte tekrar vücut bulmuştur. Ancak Osmanlı döneminde diplomatik manevralar için bir araç veya elit kesimin Batı özentisinin bir yansıması olarak marjinal kalan balolar, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren toplumu Batılılaştırmanın önemli araçlarından biri olarak bir devlet politikası haline gelmiştir. Balolar, özellikle önemli bir kısmı din boyutlu olan Türk toplumundaki kadın erkek ilişkilerini değiştirmek için araçsallaştırılmıştır. Alttan yukarıya demokratik bir anlayışla toplumu geliştirmek yerine, yukarıdan aşağıya toplumu Batı medeniyeti çerçevesinde dönüştürmede balolar bir enstrüman olarak kullanılmıştır. Üstelik bu yaklaşım, hem halk iradesinin şekillendirmesinin gerektirdiği Cumhuriyet rejimi ilkesine, hem de Batı değerlerinin özüne aykırı olarak uygulanmıştır. Birinci Paylaşım Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın büyük kısmında baş gösteren baskıcı rejimlerin varlığı da böyle bir yol izlenmesinde etkili olmuştur. Ayrıca uzun savaş yıllarının getirdiği yılgınlık ve yorgunluk ortamı da, devletçi-seçkin seküler bürokrasinin balo veya başka vasıtalarla toplumu kökten dönüştürme arzusuna zemin hazırlamıştır.

Burada şu gerçeğin altı çizilmelidir ki, Türk toplumunun veya Türkiye'nin felahı için her yönüyle Batılılaşmanın gerekliliği konusunda söz konusu dönemin yönetici kadrosunun veya bürokrasinin inancında samimi oldukları şüphe götürmez bir durumdur. Esasında bir değişim de kaçınılmazdır. Ancak bunun boyutu ve yöntemi konusunda bir eleştiri getirilebilir. Bu çalışmada da bu yapılmıştır. Sistematik bir değişim doğru olmakla birlikte, bunun her alanı kapsayarak sil baştan kurumlar inşa edilmesi veya Batı kurumlarının olduğu gibi alınması, bir toplumsal kriz yaratmıştır. Toplumun her ne olursa olsun geleneklerinden hemen kopmayacağı ya görülememiş, ya da önemsenmemiştir. Balolarla veya başka Batılılaştırma araçları ile bir medeniyet değiştirme yoluna girilmesi, taraf ve karşı taraf olarak toplumun ikiye bölünmesine sebep olmuştur. Bugün bile Türk toplumunun enerjisini tüketen bu yarılmanın büyük kısmı, niyet iyi olsa bile, toplumu değiştirme konusunda tartışmalı yöntemlerin uygulandığı o dönemden gelmektedir.

Balolar, bu dönemde devlet isteğiyle yapılan, toplumu kökten Batılılaştırmanın en sembolik uygulamalarından biri olarak öne çıkmıştır. İlk başlarda elit kesim arasında bile kendi değerlerine uymadığı anlayışıyla çekingen kalınan balolara katılım, zamanla değişmeye başlamıştır. Toplum Batılı yaşam tarzına göre değiştirme konusunda kararlı olan devletçi-seçkin seküler bürokrasinin makamı koruma, meslekte yükselme veya aranan makbul vatandaş olma adına balolara katılımı örtülü bir kıstas olarak belirlemesi ve baloları sürekli devam ettirmesi bu değişimde önemli rol oynamıştır. Dönemin yönetici kadrosu veya aydın kesimine göre, üst kesimde başarılacak olan kadın erkek ilişkilerini merkeze alan Batılı yeni yaşam tarzı, zamanla tabana da yayılacaktır. Bunu başarabilmek için Anadolu'nun en ücra köşelerinde bile Cumhuriyet Bayramı baloları veya diğer balolar resmi bir politika olarak mutad hale gelmiştir. Balo veya benzeri sembolik Batılılaştırma faaliyetleri süreç içinde bir taraftar kesim oluşturmuşsa da, yapılanlara tiksintiyle yaklaşan karşı tarafı da doğurmuştur. Öyle ki, bu bazen yapılan pek hayırlı icraat ve değişim hareketlerine şüpheyle bakılmasına veya reddedilmesine sebep olmuştur.

Başta balolar olmak üzere Türk toplumunu Batılılaştırmaya dönük devlet güdümlü eğlence ve kutlamalar geniş halk tabanında beklenildiği ölçüde onay bulmamıştır. Dönemin yönetim kadrosu bunu gördüğü için, bir muhalefete izin vermemiş ve serbest seçim de yapamamıştır. Bir milleti eğlendirerek değiştirme amacı, daha çok birbirine zıt ikili bir toplum yapısı yaratmakla sonuçlanmıştır. Bu arada kadın erkek ilişkilerinde veya kadının sosyal hayattaki statüsünde meydana gelen bir takım değişimlerin sebebini, balolar veya benzer uygulamalara bağlamaktan çok, değişen zamanın ruhuna, Tanzimat'tan beri süre gelen bu yöndeki anlayış değişikliğine ve kadının eğitim hayatına girmesine bağlamak daha gerçekçi bir yaklaşım olarak ortada durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Murat (2005). *Başörtüsü-Türban, Batılılaşma-Modernleşme, Laiklik ve Örtünme*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Arı, Cemre vd. (2014). Cumhuriyet Baloları. *Kebikeç Dergisi*, S. 38, s. 307-315.
- Atay, Falih Rıfki (2012). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1975). *Tek Adam Mustafa Kemal*. C. 3, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bağlum, Kemal (1992). *Beşbin Yılda Nereden Nereye Ankara*. Ankara: Özel.
- Bayraktar, Adile Nuray (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, S. 4/1, s. 67-80.
- BCA (1939). Fon Kodu; 490. 01, Yer No; 11.60.72.1.
- BCA (1943). Fon Kodu; 490. 01, Yer No; 11.61.76.1.
- Belge, Murat (1983). Türkiye'de Günlük Hayat. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. (c. 3-4). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boyazoğlu, Ümit (1996). Millet 'Resmen' Eğleniyordu. *Focus*, S.10, s. 64-68.
- Bozdoğan, Sibel (2012). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Buğra, Tarık (2005). *Yağmur Beklerken*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940). Ankara: Zerbamat Basımevi.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi: 1923-2000* (2002), C. I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çanak, Erdem (2013). Adana'da Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Kutlamaları. *Atatürk, Araştırmaları Merkezi Dergisi*, S. 29/86, s. 1-25.
- Çeçen, Anıl (1990). *Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Doğan, Mehmet (2005). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Duman, Doğan (1997). Cumhuriyet Baloları. *Toplumsal Tarih*, S. 7/37, s. 44-48.
- Duman, Doğan, (2016). Osmanlıdan Erken Cumhuriyet Dönemine: Batı Kültürünün Bir Yansıması Olarak Balolar. *Turkish Studies*, S. 11/1, s. 39-58.
- Evren, Burçak (1998). *20'li yıllarda Bozkır Kasabası Ankara*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Gelgeç Bakacak, Derya (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 44, s. 617-638.
- Gentizon, Paul (1995). *Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu*. Çev: Fethi Ülkü. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Güntekin, Reşat Nuri (2016). *Kavak Yelleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Hakimiyeti Milliye Gazetesi* (1933). 29 Teşrinievvel.
- Haklı, Salih Zeki (2008). Türk Romanında Tek Parti Dönemi. *Liberal Düşünce Dergisi*, S. 51/52, s. 181-196.
- Işın, Ekrem (1987). Abdullah Cevdet'in Cumhuriyet Âdâb-ı Muâşeret. *Tarih ve Toplum*, S. 8/48, s. 13-20.
- İsimsiz (1926). Türk Ocağı Balosu. *Milli Mecmua*, cilt 6, yıl 3, sayı 64, 1 Temmuz 1926, s. 1044.
- Karabıyık Barbarosoğlu, Fatma (2004). *Moda ve Zihniyet*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaoşmanoğlu, Yakup Kadri (1964). *Ankara*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koloğlu, Orhan (1999). *Bir Çağdaşlaşma Örneği Olarak Cumhuriyet'in İlk Onbeş Yılı: 1923-1938*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Kurtoğlu, Zerrin (2009). Devlet Aklı ve Toplumsal Muhayyile Arasında Din ve Siyaset. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Dönemler ve Zihniyetler*, (c. 9), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçükömer, İdris (2007). *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Meriç, Nevin (2000). *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi: Âdâb-ı Muâşeret 1894-1927*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Milliyet Gazetesi* (1930). 31 Ekim.
- Nisan, Hikmet, (1941). İstanbul'da İlk Balo. *Yeni Mecmua*. S. 7/122, s. 5-6.
- Ortaylı, İlber (2004). *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: İstanbul Belediyesi Yayınları.
- Raik, A. (1926). Salon Hayatı: Balo, Envai, Merasimi. *Türk Hayatı Dergisi*, S. 26, s. 5-6.
- Sakaoğlu, Necdet (1998). Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın Tarihinden. *Toplumsal Tarih*. S. 52, s. 4-12.
- Sebilürreşad* (1342). 22 Receb.
- Sumbas, Ahu (2013). Türk Modernleşmesi'ni Ankara Palas Üzerinden Okumak: Doğu'dan Batı'ya Açılan Bir Pencere. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 31/1, s. 171-198.
- Şanal, Mustafa (2004). Kayseri Gazetesi'ne Göre Atatürk Döneminde Kayseri'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17/2, s.119-130.
- Şenol Cantek, L. Funda (2003). *Yabanlar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tannıklulu, Deniz (1985). Ankara'da Eğlence Yaşamı: 1928-38. *Mimarlık Dergisi*, S. 2/3, s. 22-27.
- Toprak, Zafer (2017). Rakstan dansa Erken Cumhuriyet ve Çarliston Gençliği. *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 283, s. 64-79.
- Ulus Gazetesi* (1941). 31 Ekim.
- Ulus Gazetesi* (1947). 25 Ekim.
- Ünal, Müzeyyen Ezel (2016) Bir modernlik Fantezisi Olarak Cumhuriyet Baloları. *Praksis*, S. 42, s. 505-519.
- Vatandaş, Celaleddin (2016) *Cumhuriyetin Tarihi: Yaşadıklarımızın Dünü Bugünü*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yeniöl Gazetesi* (1933). 31 Teşrin-i Evvel.
- Yumuşak, Fatma Bilgen (2016). Ankara Romanında Kimlik Bunalımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 7/1, s. 639-652.